

**PALATUL „ALEXANDRU IOAN CUZA”, RUGINOASA
-TRECUT ȘI PREZENT-**

*

**THE PALACE „ALEXANDRU IOAN CUZA”, RUGINOASA
-PAST AND PRESENT-**

*

**PALAIS "ALEXANDRU IOAN CUZA", RUGINOSA
- PASSÉ ET PRÉSENT -**

Simona HĂRMĂNESCU¹

Rezumat: Localitatea Ruginoasa este situată în Podișul Moldovei, în nord-vestul județului Iași. Comuna se întinde pe o suprafață totală de 6.101 hectare, din care 655 de hectare cuprind populația celor patru sate componente. Aproximativ 10.000 de persoane locuiesc astăzi aici. Ruginoasa este atestată documentar încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Sătenii care au locuit aici o parte din viață au fost martori la istoria de glorie, grandoare, tristețe, disperare și uitare a moșiei Ruginoasa. Destinele unora dintre cele mai ilustre familii nobiliare ale Moldovei - familiile Sturdza, Roznovanu, Moruzzi și Cuza - s-au împletit aici, la Palatul Ruginoasa. În 1862, moșia a fost vândută de Alexandru I. Sturdza lui Alexandru Ioan Cuza. Maria Moruzzi, fiica vitregă a prințesei Elena Cuza, pierde dreptul legal de moștenire, iar proprietatea este cedată Spitalului „Caritatea” din Iași. Aceasta a fost clauza stipulată în testamentul fostului ei soț, Alexandru Al. Cuza, respectând astfel dorințele tatălui ei, principele. În timpul Primului Război Mondial, în palat a funcționat un spital (1916-1918). După două decenii de neglijență, palatul a fost restaurat (1969-1979), iar trei ani mai târziu, în 1982, și-a deschis porțile Muzeul Memorial „Alexandru Ioan Cuza”. În urma unui proiect de reabilitare inclus într-un program de restaurare finanțat de guvernul român, început în octombrie 2008, palatul a trecut printr-un proces de consolidare și reamenajare de treizeci de luni. Acest proces, care s-a încheiat în 2013, a avut la bază documentul istoric, redactat în limba franceză de Prințesa Elena Cuza în 1863, „Commande de son Altesse, la Princesse Alexandre Couza, Pour etre expedice a sa Residence de Roujinossa pres Tzutzora sur le Pruth, par Galatz”, pe care l-am găsit la Arhivele Naționale.

Cuvinte cheie: Ruginoasa, Sândulache Sturdza, palat, Elena Cuza, Alexandru Ioan Cuza

*

Summary: The Ruginoasa locality is located in the Moldavian Plateau, in the northwest of Iași County. The commune covers a total area of 6,101 hectares, of which 655 hectares comprise the population of the four component villages. Approximately 10,000 people live here today. Ruginoasa has been documented since the late 16th century. The villagers who lived here for part of their lives witnessed the history of glory, grandeur, sadness, despair and oblivion of the Ruginoasa estate. The destinies of some of the most illustrious noble families of Moldova - the Sturdza, Roznovanu, Moruzzi and Cuza families - intertwined here, at the Ruginoasa Palace. In 1862, the estate was sold by Alexandru I. Sturdza to Alexandru Ioan Cuza. Maria Moruzzi, stepdaughter of Princess Elena Cuza, loses her legal right to inheritance, and the property is ceded to the "Caritatea" Hospital in Iași. This was the clause stipulated in the will of her ex-husband, Alexandru Al. Cuza, thus respecting the wishes

¹ Doctorand la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

of her father, the prince. During World War I, a hospital operated in the palace (1916-1918). After two decades of neglect, the palace was restored (1969-1979), and three years later, in 1982, the "Alexandru Ioan Cuza" Memorial Museum opened its doors. Following a rehabilitation project included in a restoration program funded by the Romanian government, which began in October 2008, the palace underwent a thirty-month consolidation and redevelopment process. This process, which ended in 2013, was based on the historical document, written in French by Princess Elena Cuza in 1863, „Comande de son Altesse, la Princesse Alexandre Couza, Pour etre expedice a sa Residence de Roujinossa pres Tutzora sur le Pruth, par Galatz”, which I found at the National Archives.

Keywords: Ruginoasa, Săndulache Sturdza, palace, Elena Cuza, Alexandru Ioan Cuza

*

Résumé: La localité de Ruginoasa est située sur le Plateau de la Moldavie, au nord-ouest du département de Iasi. La commune occupe une superficie totale de 6.101 hectares, dont 655 hectares appartiennent à la concentration de la population des quatre villages d'origine. À peu près 10.000 habitants y vivent aujourd'hui. Ruginoasa est attestée dans des documents à la fin du XVI-ième siècle. Les villageois, qui ont vécu ici une partie de leur vie, ont pu observer que le domaine de Ruginoasa a connu des moments de gloire, de grandeur, de tristesse, de désespoir et d'oubli. Les destins de certains membres des plus célèbres familles nobiliaires de la Moldavie se sont tressés ici, au palais de Ruginoasa: les Sturdza, les Roznovanu, les Moruzzi et les Cuza. En 1862, le domaine a été vendu par Alexandru I. Sturdza à Alexandru Ioan Cuza. Maria Moruzzi, la belle-fille de la Princesse Elena Cuza, en perd le droit légal d'héritage, et la propriété est cédée à l'Hôpital Caritatea de Iasi. C'était la clause inscrite dans le testament de son ancien époux, Alexandru Al. Cuza, respectant ainsi la volonté de son père, le prince. Pendant la première guerre mondiale, un hôpital a fonctionné dans le palais (1916 - 1918). Après deux décennies d'oubli, le palais a bénéficié d'une restauration (1969 – 1979), et trois ans plus tard le Musée Mémorial Alexandru Ioan Cuza a ouvert ses portes, soit en 1982. Suite à un projet de réhabilitation inclus dans un programme de restauration financé par le Gouvernement de la Roumanie, à partir du mois d'octobre 2008, le palais s'est retrouvé pour trente mois dans un processus de consolidation et réaménagement. Ce processus, qui finit en 2013, a eu à la base le document historique, rédigé en français par la Princesse Elena Cuza en 1863, Comande de son Altesse, la Princesse Alexandre Couza, Pour etre expedice a sa Residence de Roujinossa pres Tutzora sur le Pruth, par Galatz, que nous avons retrouvé aux Archives Nationale.

Mots-clés : Ruginoasa, Sandulache Sturdza, Costache Sturdza, palais, Elena Cuza, Alexandru Ioan Cuza

*

La Ruginoasa și despre Ruginoasa s-a scris oarecare literatură beletristică. Oamenii care au petrecut aici o parte a vieții lor au văzut cum domeniul Ruginoasei a cunoscut clipe de măreție și glorie, de tristețe ,deznădejde și uitare. Destinele catorva din memebrii celor mai strălucite familii boierești din Moldova s-au împletit aici, în palatul de la Ruginoasa: Ghiculeștii, Sturdzeștii, Roznovăneștii, Moruzeștii și Cuzeștii.

Localitatea Ruginoasa este situată în Podișul Moldovei, în partea de nord-vest a județului Iași, în zona de contact a masivului Dealul Mare-Hârlău cu Șaua Ruginoasa - Strunga. Amplasarea geografică a favorizat întemeierea unei așezări omenești încă din cele mai vechi timpuri. Săpăturile arheologice efectuate pe Dealul Drăghici, din Ruginoasa, au scos la iveală urme ale unei stațiuni primitive din neoliticul târziu².

²Istoria Romaniei, (C. Daicoviciu, E. Condurachi, I. Nistor, Gh. Ștefan) București, Editura Academiei Republicii Populare Romane, vol.I.1960, pp.61-66.

Șaua de la Ruginoasa pare o imensă poartă de cetate care a înlesnit, cu multe secole în urmă, circulația din partea centrală a Moldovei, între Valea-Siretului spre localitatea Siret și localitățile depresiunii Prutului mijlociu și înspre Galați. Pe aici trecea și firul drumului medieval (mărturie fiind hanul, devenit mai apoi stație de poștă) care a asigurat continuitatea așezării și a stimulat creșterea progresivă a densității populației.

Comuna ocupă o suprafață totală de 6.101 ha, din care 655 ha o reprezintă vatra celor patru sate componente, unde trăiesc și muncesc astăzi aproape 10.000 locuitori.

Ruginoasa apare în documente la sfârșitul secolului al XVI-lea. Analiza atentă a acestora ne îndreptățește să afirmăm că satul medieval exista încă de la începutul acestui secol și poate chiar mai înainte. Comentând două documente vechi (1 martie 1507 și 8 decembrie 1514), Mihai Costăchescu în *Documente de la Bogdan Voevod, 1504-1517*, București, 1940, afirmă că Ivanco pitarul, fratele lui Stanciu parcălabul, ar fi fost stăpanul Ruginoasei.

Palatul, care astăzi adăpostește Muzeul Memorial A.I. Cuza”, a fost construit în primul deceniu al secolului al XIX-lea de vistiernicul Săndulache Sturdza, care a comandat arhitectului vienez Johan Freiwald ridicarea unei luxoase reședințe pe locul vechii case boierești a strămoșilor săi.

Familia Sturdza. Logofătul Săndulache Sturdza

Căsătorit cu Ecaterina, fiică a domnitorului Dimitrie Moruzzi, Sturdza s-a ambiționat să realizeze, la Ruginoasa o adevărată reședință domnească. A adus piatră de la *Repedea*, a angajat meșteri și a construit un palat cu etaj, biserică, acareturi, zid înconjurător cu bastioane și poartă de cetate, iar în jur un parc imens³. În locul curților vechi, cu pereții din vâlătuci, cum se făceau odinioară, cu cerdac din lemn și cu acoperișul din șindrilă, logofătul ridică un mare palat, cu două nivele, ca în târgul Iașului, după planurile unor meșteri străini. Sturdzeștii, Roseteștii, Ghiculeștii, Bălșeștii, Cantacuzinii, cunoscând felul cum erau așezările de la țară ale nobililor poloni sau ale nobililor din apusul civilizat, au început să-și ridice și ei, palate sau case mari cu zidurile din piatră, cu mai multe camere, cu tavanuri înalte, cu turnuri, imitând stiluri care erau la modă în Apus, sau dând curs capriciului și fanteziei.

Astfel, vechea casă boierească de pe moșia Ruginoasa, căreia mai târziu i s-a atribuit, în mod justificat, denumirea de palat, a fost supusă în două etape, unor transformări radicale în decursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

Prima dintre ele s-a datorat vistiernicului Săndulache Sturdza, proprietarul unui întreg șir de moșii, între care și Ruginoasa, care s-a remarcat la începutul secolului al XIX-lea, nu numai datorită averii sale semnificative, ci și datorită unor inițiative care

³ Alexandru Arbore, *Reședința domnească de la Ruginoasa*, în „Cronica”, 25. nov. 1967.

depășeau mentalitatea contemporanilor săi, din aceeași clasă socială, în special în ceea ce privește economia domeniului feudal⁴.

După cum rezultă dintr-o serie de situații privind veniturile și cheltuielile moșiei de la Ruginoasa, Săndulache Sturdza a încredințat reconstrucția vechii case boierești cunoscutului arhitect Johan Freiwald, menționat într-o „samă” întocmită pe lunile noiembrie – decembrie, 1804 că a primit banii necesari călătoriei sale în Moldova. Tot el a fost însărcinat și cu angajarea în străinătate a unor meșteri sau „fabricanți” nemți pentru fabrica de postav, deoarece odată cu lucrările de reconstrucție a curții boierești, au fost pornite și cele de fundare a unei „fabrici” de postav⁵, despre care, până în prezent se cunosc foarte puține date. Vistiernicul Sandu, tatăl logofătului Costache Sturdza, va înființa în 1805 o manufactură de postav la Ruginoasa⁶. Săndulache Sturdza, fără a neglija ridicarea clădirii palatului, a reușit să aducă în stare de funcționare „fabrica” de postav, pe care o aprovizionea cu lână din Moldova⁷ și ale cărei produse erau vândute și la Iași. În cele din urmă această încercare avea să sfârșească prin închiderea „fabricii” în intervalul de timp cuprins între 1 mai 1813 și 30 aprilie 1814, când între venituri se menționează încasarea sumei de 320 lei realizată din vânzarea „boielilor fabricii de postav”⁸.

În aceeași perioadă, au fost terminate și lucrările curții boierești de la Ruginoasa. Sumele cheltuite cu cele două obiective, la care se adaugă și biserica⁹, nu se cunosc deoarece situațiile de venituri și cheltuieli ale moșiei sunt dispartate și incomplete. Proprietarul Ruginoasei a adus în țară, cu cheltuiala sa, un grădinar neamț, Mehler¹⁰, pe care l-a însărcinat cu amenajarea și întreținerea parcului din jurul casei boierești¹¹.

Săndulache Sturdza a construit și un parc la Ruginoasa, cu alei nisipite și prunduite, cu multe specii de copaci, unii aduși de la moșiile de la munte, a sădit copaci și tufari și tot felul de plante decorative, pe care un grădinar de la Viena. Tot în parc a mai făcut și un iaz mare, în jurul căruia a sădit sălcii pletoase. Vremurile medievale, erau trecute atunci când Săndulache Sturdza a zidit curtea cea mare din Ruginoasa, meterezele de apărare, cât și stilul gotic în care și-a zidit casa, având doar

⁴ Adrian Macovei, *Unele precizări privitoare la Palatul de la Ruginoasa*, Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, XI, Iași, 1974, p. 281.

⁵ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, Colecția *Documente*, pachet 536, nr. 1,3.

⁶ Adrian Macovei, *op.cit.*, p. 283.

⁷ *Ibidem*, Se menționează cumpărarea a 1291 ocale “lână pentru postav” cu 1549 lei 8 parale.

⁸ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, Colecția *Documente*, pachet 536, nr. 7.

⁹ Adrian Macovei, *op.cit.*, p.281. În 1818, numai pentru pictarea catapetezmei bisericii din Ruginoasa, „zugravul” Balomir a încasat suma de 5 000 lei. Acelaș meșter avea să picteze și interiorul bisericii și e posibil să fi realizat și un portret al vistiernicului pictat pe o scândură din lemn de tei, *apud*.

¹⁰ Boris Crăciun, *op. cit.*, p. 7. În 1824 „Grădinarul neamț” era plătit cu 108 lei pe lună, vezi George Sion, *Proză. Suvenire contimporane*, București, 1956, p. 443.

¹¹ Impresionat de aspectul parcului George Sion remarcă în memoriile sale că era forte întins, cu alei amenajate, arbori roditori și partere cu flori, executate cu gust - G. Sion, *Proză, Suvenire contimporane*, ediție îngrijită cu un studiu introductiv, glosar și note de Radu Albala, București, E.S.P.L.P., p. 444.

rol decorativ. Ca stil, palatul gotic de la Ruginoasa „nu-și avea pereche, în toată Moldova, decât cu cel de la Miclăușeni în ținutul Romanului, și care tot așezare sturdzească era. Ca măreție și bogăție doar Stânca lui Roznovanu, de lângă Iași, sau castelul lui Ghica, de la Comănești, îl întreceau”¹².

În 1685 în timpul domniei lui Constantin Cantemir, curțile de la Ruginoasa au fost arse de poloni și au fost reclădite apoi de Constantin Duca, în 1694, care probabil își avea aici una dintre reședințe. Duca le vinde lui Ion Sturdza și astfel începe perioada sturdzească a Ruginoasei, care va dura două secole și va contribui la gloria acestor curți. Hatmanul Sandu Sturdza renovează reședința și, în 1753, chiar domnul Grigore Ghica este găzduit aici¹³.

Costache Sturdza

Întrucât marele logofăt Costache Sturdza, fiul lui Săndulache, dorea domnia ocupată de vărul său Mihai, în Ruginoasa s-a înfiripat un centru de susținere a luptătorilor de la 1848, Costache fiind capul opoziționiștilor¹⁴.

Noi transformări ale palatului aveau să fie întreprinse, de către Costache, fiul lui Săndulache Sturdza, care ajunsese și el la rangul de logofăt și ministru de interne sub domnia lui Mihai Sturdza. Costache Sturdza a început în anul 1847 reconstituirea casei boierești de la Ruginoasa, lucrările finalizându-se în anul 1855¹⁵.

În anul 1847, logofătul Costache Sturdza, preface casa de la Ruginoasa după arhitectura stilului „gotic” angajând pentru aceasta pe arhitectul Johan Brandel.

În aprilie 1857, palatul și parcul sunt ipotecate pentru împrumutul făcut la Banca Națională a Moldovei, de fiul logofătului C. Sturdza, vornicul Alexandru Sturdza, în valoare de 60.000 galbeni, pentru o perioadă de 17 ani. Alexandru A. Sturdza, nu a putut achita ratele, la termenele stabilite, astfel este nevoit să-l vândă.

Clădirea, care păstrează și astăzi caracteristicile stilului neogotic, inspirat de romantismul german, este de formă pătrată, cu un etaj, fiecare din cele două fațade având aceleași elemente: peroane largi, balcoane sprijinite pe lespezi de piatră¹⁶.

Asemănarea frapantă cu Palatul de la Miclăușeni, județul Iași, nu este întâmplătoare, acesta fiind construit de o altă ramură a familiei Sturdza. În spatele palatului, într-un loc retras, Săndulache Sturdza a zidit în 1811, în stil neoclasic, biserica ce servea drept capelă a curții, având la intrare coloane și capiteli ioni. În interior nu se mai păstrează, din pictura originală decât cei patru evangheliști, zugrăviți pe pandativii de la baza turlei. În pronaos astăzi se află cripta familiei Sturdza.

La 12 februarie 1847, Costache Sturdza, a încheiat un contract cu arhitectul Johan Brandel¹⁷, prin care acesta se obliga să prefacă casa „de la Ruginoasa după

¹² Theodor Râșcanu, *op. cit.*, p. 10.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Alexandru Arbore, *art. cit.*

¹⁵ Adrian Macovei, *op. cit.*, p. 282.

¹⁶ Theodor Râșcanu, *Ruginoasa*, Editura Vremea, 1939, pp. 5-6.

arhitectura stilului gotic” și pentru facerea altor planuri în detaliu și zugrăvelile și încheieri de contracturi cu lucrătorii trebuitori”. Pentru supravegherea și îndrumarea lucrării¹⁸, angajarea meșterilor¹⁹, întocmirea devizelor materialelor necesare²⁰, plata meșterilor și a celor 40 de salahori²¹, Johan Brandel- „răspunzător pentru nimerita execuție a planului după stilul gotic și pentru urmarea plății oamenilor întrebuințați”- era retribuit cu 200 galbeni. Potrivit contractului, lucrările trebuiau să înceapă la 1 aprilie, data până la care arhitectul urma să procure o parte din materialele necesare și să angajeze meșterii cu avansul de 100 de galbeni primiți de la Costache Sturdza²², însă s-au ivit unele neînțelegeri, Brandel încalcând contractul, întâi prin nepredarea la timp a planurilor părților de tâmplărie, pentru a fi executate, apoi prin suspendarea lucrărilor de reconstrucție începute în toamna anului 1848, refuzând să prezinte situația cheltuielilor făcute. Costache Sturdza protestează la consulatul Prusiei din Iași, printr-o notă din 28 februarie 1848²³.

Brandel³¹, datorită evenimentelor mișcării revoluționare din martie 1848 din Moldova, în care a fost implicat și C. Sturdza, s-a retras pentru o perioadă de timp la Dumbrăveni²⁴, reluându-și activitatea după ce la 22 decembrie 1850 semnează un angajament, anexat contractului prin care se obligă în funcție de banii primiți de la Sturdza, să încheie lucrările de zidărie²⁵, iar spre sfârșitul anului 1852 acestea au fost terminate²⁶.

¹⁷ *Ibidem*. Brandel era obligat ca până în toamna anului 1847 „să mântuie din roșu tot lucrul casei cu sobe, cu lăcătuși, și celelalte și la vara viitoare, în 1ul 1848, să dea o tencuială gata după plan”.

¹⁸ *Ibidem*. „... sânguindu-să a alege buni și iscusiți în meșteșugul lor, cu prețurile cele mai moderate după cugetul său”- *apud*.

¹⁹ *Ibidem-apud*.

²⁰ *Ibidem*. Contractul a fost autentificat de Judecătoria Iași, secția a II-a, la 27 februarie 1847. O lună mai târziu, la 12 martie, R. V. Richtofen, consulul Prusiei la Iași, a iscălit și el contractul cu precizarea că în locul materialului nou să nu se folosească cel din „zidire ce are să să dărâme”- *apud*.

²¹ *Idem*. Între aceștia, arhitectul nu putea accepta „băiet mai mic de cincisprăzeci ani și mai mult de giurămate de femei, îngrijind ca în zori de zioă să fie la lucru și să li se dea hrana la ceasul hotărât”. (*Ibidem*)- *apud*.

²² Adrian Macovei, *op. cit.*, p. 283.

²³ *Ibidem*. Până la finele anului 1847 au fost cumpărate materiale diverse în valoare de 15 758 lei, 115 000 bucăți cărămizi (câte 24, 20 și 15 lei mia de bucăți)- 2129 lei, 1250 merțe var nestins- 3415 lei; 100 000 bucăți șindrilă (câte 11 / .1/2 lei mia de bucăți)- 1150 lei: meșterii pietrari au primit pentru lucrările efectuate 12 395 lei (Bibl. Acad., D.CXCVII/76)- *apud*.

³¹ SJAN Iași, Colecția *Documente*, Pachetul nr. 544, doc. nr. 29, se află “socoteala arhitectului Brandel, pentru lucrul caselor de la Ruginoasa” – bani achitați- *apud*.

²⁴ *Ibidem*, se află “socoteala arhitectului Brandel, pentru lucrul caselor de la Ruginoasa” – bani achitați- *apud*.

²⁵ *Ibidem*, (Bibl. Acad., DCXCVII, nr.91)- *apud*.

²⁶ *Ibidem*, p. 283, (Bibl. Acad., DCXCVII, nr.162, 146). Cheltuielile până în această fază s-au ridicat la suma de 153 201 lei- *apud*.

În perioada 1853-1855, C. Sturdza a angajat meșteri²⁷ care, sub supravegherea aceluiași arhitect, au efectuat o serie de amenajări și finisări interiorului clădirii, în vara anului 1855 încheindu-se lucrările de reconstrucție ale palatului.

Stilul care a fost adoptat, în ceea ce privește reconstrucția palatului, a fost cel gotic, elementele lui fiind preluate parțial de curentul romantic din arhitectura țărilor române la mijlocul veacului trecut. Marea boierime dorind să-și construiască clădiri impunătoare, în lipsa meșterilor autohtoni, a recurs la serviciile arhitecților și meșterilor străini veniți din țările unde stilul gotic era foarte răspândit²⁸. Prezența la Ruginoasa a arhitectului neamț Brandel și a meșterului Tipold²⁹ alături de alți meșteri, tot nemți sau P. A. Flan³⁰, străin și el, care îndeplinea rolul unui antreprenor, justifică lipsa meșterilor autohtoni.

În aprilie 1857, la numai doi ani de la reparația capitală, palatul și moșia Ruginoasa sunt ipotecate pentru împrumutul făcut la Banca Națională a Moldovei, de fiul logofătului C. Sturdza, vornicul Alexandru Sturdza, în valoare de 60.000 galbeni, pentru o perioadă de 17 ani, cu dobândă de 7%³¹.

Alexandru A. Sturdza, nu a putut achita ratele, la termenele stabilite, Curtea de Întărituri a confirmat depunerea făcută de Alexandru Ioan Cuza în valoare de 52.011 galbeni, reprezentând prețul moșiei Ruginoasa. Din această sumă 49.441 galbeni 28 lei, au fost vărsați Băncii Moldovei, autorizată de banca din Brunsvig să încaseze sumele acordate împrumutului de fosta Bancă Națională a Moldovei care urmau să revină creditorilor acesteia din străinătate. Astfel Ruginoasa trece în proprietatea familiei Cuza³², odată cu destabilizarea de către Curtea de Întărituri – la 16 aprilie 1862 – a obligației de împrumut și eliberarea ei, împreună cu documentele moșiei, maiorului Pisoțchi.

Familia Cuza

În anul 1862 moșia a fost cumpărată de Alexandru Ioan Cuza. Devenit pentru scurt timp reședința primului domnitor al Principatelor Unite, Alexandru Ioan I,

²⁷ *Ibidem*, (Bibl. Acad., DCXCVII, nr.101, 104, 105, 106, 107). La 30 ianuarie 1853 a fost angajat un sticlă care, în schimbul celor 160 galbeni, s-a obligat să monteze câte două rânduri de sticlă, la toate ferestrele clădirii „... sticlă bună, curată și a lăsa la zăci una dumisale boierului ca să aibă răzărvă”. Un alt contract a fost încheiat cu Carl Zergiebel, care pentru 110 galbeni a construit, după planurile arhitectului Brandel, trei scări interioare din lemn de stejar și a montat sau reparat toate ușile, din interiorul palatului. În același timp a fost angajat și Heinrich.

²⁸ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei, București, 1965, p. 417, 420.

²⁹ Adrian Macovei, *op. cit.*, p. 284, (Bibl. Acad., DCXCVII, nr. 164). Tipold, stoler de meserie, a încasat pentru execuția lucrărilor de tâmplărie suma de 849 galbeni, adică 31 413 lei.

³⁰ Adrian Macovei, *Prima întreprindere din Moldova pentru fabricarea mașinilor și uneltelor agricole, Iași, 1841*, în „Cercetări istorice”, 1973, p. 211.

³¹ *Ibidem*, p. 284, (Bibl. Acad., DCXCVII/110)- *apud*.

³² *Ibidem*, p. 283 (Bibl. Acad., DCXCVII, nr. 117)- *apud*.

Palatul de la Ruginoasa – comparativ cu alte construcții din Moldova ridicate în aceeași epocă, ocupă un loc cu totul aparte atât din punct de vedere istoric, cât și arhitectural. La Ruginoasa, odată cu venirea noului proprietar pare că începe o nouă viață, tăcerea și moartea redând locul farmecului și splendorii.

Moșia formată din mai multe sate, avea teren cultivabil, pădure, fânaș și mlaștină. În 1864 au fost împroprietăriți 38 frunțași, 316 pâlmași și 284 clăcași, cu 3 554 ha. (cf. *Marele dicționar geografic*, București, 1858-1902). La *Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale* se găsesc registrele nominale cu locuitorii împroprietăriți, la colecția *Manuscrise*, nr.1937-1939 și 1943³³.

Despre construirea palatului ne informează Adrian Macovei, *op. cit.*, p.281-284, unde se menționează și biserica, ctitorie a familiei Sturdza din 1813, reparată de Alexandru Ioan Cuza, avariata la sfârșitul celui de al doilea război mondial, ca și palatul, restaurate între anii 1953-1976.

În 1864 au fost împroprietăriți 38 frunțași, 316 pâlmași și 284 clăcași, cu 3 554 ha. La *Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale* se găsesc registrele nominale cu locuitorii împroprietăriți, la colecția *Manuscrise*, nr.1937-1939 și 1943. Lăsată prin testament fiilor săi, Alexandru și Dimitrie, după moartea acestora, (1888 și 1890), soția lui Alexandru, Maria Moruzi, moștenind moșia și palatul, le-a donat spitalului *Caritatea* din Iași, în 1899, cu condiția de a se înființa acolo un spital care să poarte numele de *Spitalul Cuza Vodă*³⁴.

La Ruginoasa, odată cu venirea noului proprietar pare că începe o nouă viață, tăcerea și moartea redând locul farmecului și splendorii. Pe de o parte zidarii, stolerii, tinichigiii, vopsitorii și tapițerii lucrau la restaurarea vechiului castel gotic, pentru a-i da o nouă înfățișare, iar pe de altă parte, în parc muncitorii, îndrumați de grădinari maeștri aduși din Viena croiau alei noi cu arbuști decorativi, sădeau pomi, răsădeau flori, Elena Cuza punând peste tot „pecetea gustului ei”.³⁵

Între anii 1862-1864, cât au durat lucrările de restaurare, reamenajare a castelului, Elena Doamna obișnuia să vină destul de des la Ruginoasa, pentru a supraveghea lucrările, dar Alexandru Vodă, venea numai când îi permiteau îndatoririle domnești sau când simțea nevoia unor clipe de odihnă și reculegere.

Castelul luxos, cu mobilier scump, adus din străinătate, era plin de lume, de viață și de veselie, în special în timpul verii, când boierii stăteau la țară, sau iarna când veneau la vânătoare.

Acest domeniu îi amintea Elenei Doamna, de vremurile de demult, când venea cu mama ei Catina, la rudele lor Sturdzești. În tot acest timp Alexandru Cuza, era ocupat în capitală cu îndatoririle sale, supravegherea lucrărilor de reparații, fiind de multe ori, un bun pretext al Doamnei Elena Cuza, pentru a lipsi din București, spre a fi departe de intrigile țesute de cercurile dușmane lui Cuza.

³³ SJAN Iași, Colecția *Manuscrise*, nr. 1937-1939 și 1943.

³⁴ N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și social ilustrată*, Iași, 1913, p. 438.

³⁵ Theodor Râșcanu, *op. cit.*, p. 44.

Ruginoasa era paradisul Elenei Cuza, ea îi scria adesea mamei sale, la Solești, că numai acolo se simte fericită și bine dispusă. Nu se mai sătura de farmecul acelei minunate așezări de la țară, care o încânta și o vrăjea la tot pasul și în toată clipa cu fiecare colț din casă. Aici, Doamna Elena, a crescut, cu mult drag pe cei doi copii ai lui Cuza (și înfiați de ea): prinții Alexandru și Dimitrie. În testamentul lui Alexandru Ioan Cuza, toată averea lui era lăsată fiilor, ca singuri moștenitori, Elenei Cuza, lăsându-i „usufructul unei a treea părți”³⁶.

Cucerită de vraja Ruginoasei, Elena Cuza a stat la Ruginoasa toată vara aceea, prelungindu-și șederea până toamna târziu. Vara anului 1864 a fost pentru ea cea mai plăcută din verile pe care le trăise de când era suverana țărilor române³⁷.

Din colțul ei ferit și singuratic, de la Ruginoasa, urmărea cu bucurie manifestările de dragoste populară pentru Cuza, fiind în același timp dureros impresionată de descoperirea noului complot împotriva lui pe care, în Muntenia, îl pusese de astă dată la cale Constantin Șuțu, iar în Moldova separatistul Panaite Balș. Principesa era îngrijorată în fiecare moment de viața soțului ei, care trăia sub continua amenințare, a intriganților și complotiștilor, care nu se mai opreau³⁸.

În vara lui 1864, Alexandru Cuza, nu a putut veni la Ruginoasa, de la Paști, de când plecase la București, până în septembrie, deoarece după înfăptuirea reformei agrare, a trebuit să plece la Constantinopol³⁹, pentru a supune ratificării Sultanului actul pe care îl săvârșise și pentru a avea încuviințarea pentru reformele pe care urma să le înfăptuiască⁴⁰. A luat cuvântul la adunarea de la hotelul *Petersburg*, din Iași unde a cerut înființarea de reforme, domnitorului Mihail Sturza⁴¹. Acest lucru a dispus arestarea fruntașilor mișcării, printre care și Cuza, capii cei mai de seamă, prinși în casa lui Mavrocordat, au fost închiși și schingiuiți, doisprezece dintre ei fiind predați autorităților turcești de la Măcin⁴².

La 10 septembrie 1864 într-un amplu raport trimis lui Cuza, la Ruginoasa, M. Kogălniceanu, argumenta că „este dreptul și datoria ministrului de interne” de a publica legea rurală. Numeroasele telegrame și scrisori adresate lui Cuza, de locuitorii

³⁶ I. G. Valentineanu, *Din memoriile mele- Alegerea, detronarea și înmormantarea lui Cuza Vodă*, București, 1898, p.134.

³⁷ *Ibidem*, pp. 47-52.

³⁸ Theodor Râșcanu, *op. cit.*, pp. 53, 54.

³⁹ La 22 septembrie 1860, Cuza Vodă pornește în călătoria sa la Constantinopol. El nu va duce daruri, va purta uniforma armatei române, este găzduit potrivit rangului său; va face vizita de omagiu sultanului Abdul Medjid; nici vorbă de formalități militare impuse de protocolul oriental al curții padișahului; om politic chibzuit, animat de înalte sentimente patriotice, Cuza Vodă a pătruns exact rostul vizitei sale de curtuozie, la Constantinopol. Rezultatele vizitei protocolare la sultan s-au răsfrânt pe un alt plan, mult superior și mai eficient, domnitorul având ocazia să afle opiniile oficiale, în privința Principatelor Unite, a celor mai înalți demnitari (cf. Dimitrie Bolintineanu, *Călătoria domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol*, București, 1860, p. 174.)

⁴⁰ *Ibidem* 32, p. 55-58.

⁴¹ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 24.

⁴² A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 1903, p. 6.

din toate colțurile țării, în semn de mulțumire pentru decretarea legii rurale, denotă ca domnitorul înfăptuind reforma agrară, și-a cucerit nu numai simpatiile sătenilor, ci și o mare popularitate în țară. În septembrie 1864, când domnitorul a plecat în Moldova, „mii de țărani” au alergat în calea lui să-și exteriorizeze bucuria „la fiecare stație de poștă, ca și în fiecare oraș”.

Apoi când Cuza a poposit câteva zile la moșia sa de la Ruginoasa, unde s-au adunat 6000 de țărani, din nordul Moldovei. O dată cu urările sătenii i-au oferit o pâine mare, purtată de șase bătrâni, un berbec împodobit cu panglici „de trei culori” și o scrisoare în care se arăta că „prin actul din 14 august milioane de suflete care zăceau de secole sub osânda boierescului și în desăvârșită sărăcie, azi sunt eliberați și chemați la rândul oamenilor”.

Se sublinia în acea scrisoare că domnitorul, ca un bun „părinte al plugarului român, a rupt „zapisul sclăviei” și le- făcut dreptate țăranilor adunați la Ruginoasa, le-a tălmăcit legea rurală pe înțelesul lor și i-a sfătuit să fie oameni harnici și de bună rânduială⁴³.

Maria Obrenovici veghea asupra legăturilor dintre domnitor și principesă, dăruindu-i lui Cuza doi copii: prinții Alexandru și Dimitrie. Elena Cuza, se plângea mamei sale de tragedia sorții sale, gășind în dragostea ei singurul sprijin. *„Este atât de bine – scria ea la Solești, - să simți că în această lume unde ești atât de deseori înșelată în privința sentimentelor, ai o inimă care îți este aproape, care nu poate șovăi, și care orice s-ar întâmpla, îți păstrează aceeași dragoste, rămânând totdeauna deschisă pentru tine! Gândește-te, scumpă mamă, la ceea ce-ți scriu acum și spune din când în când fiicei tale că o iubești mult”*⁴⁴. Se pare că Maria Obrenovici s-a sinucis la Dresla, în 1876, când a aflat că este bolnavă de cancer, la 41 de ani. A fost înmormântată la biserica Sfântul Spiridon din Iași, iar în 1907, a fost deshumată și mutată în cavoul familiei din cimitirul „Eternitatea”.

Aproape întreaga lună septembrie a anului 1864 vodă Cuza a rămas la Ruginoasa, urmărind atent eforturile depuse de Mihail Kogălniceanu, pentru ca legea rurală să fie aplicată în spiritul ei. De la Ruginoasa domnitorul a trimis instrucțiuni guvernului cu privire la măsurile necesare pentru îndeplinirea la timp a muncilor agricole, a aprobat numirile de primari, prefecți și destituirea celor incorecți, după rapoartele înaintate de Mihail Kogălniceanu. Tot la Ruginoasa Cuza a studiat și a dat formă definitivă proiectului de decret pentru înființarea „Ordinului Unirii”, care nu a fost publicat din cauza opoziției Porții otomane⁴⁵.

Puțin după plecarea de la Ruginoasa a lui Vodă Cuza, în toamna aceea a anului 1864, plecă la București și Elena Doamna, iar Ruginoasa nu și-a mai văzut stăpânii până în primăvara anului următor, 1865, când pe la sfârșitul lui martie sosi mai întâi Elena Doamna, cu micul Sașa, devenit, după actul adopțiunii Principele Alexandru A.

⁴³ N.Adăniloae; Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, pp. 221, 253-254.

⁴⁴ Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, Editura „Pelendava”, Craiova, 1992, pp. 61-62.

⁴⁵ Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 14.

Cuza, iar la Paști sosi și Vodă ca să petreacă sărbătorile, ca în anul precedent, la Ruginoasa, împreună cu familia. După trecerea sărbătorilor de Paști, Cuza a plecat de la frumosul său castel, din iubita sa Moldovă, la București, iar soția sa Elena, părăsește și ea Ruginoasa, cu fiul ei adoptiv, dar nu pentru a-și însoți soțul la București, ci pentru a se duce la moșia Solești, din ținutul Vasluiului, să își revadă mama, Catinca și să-i prezinte pe micul Sașa.

Cel de-al doilea fiu natural al său și al Mariei Obrenovici, botezat cu numele Dimitrie care prin adopție devine principele Dimitrie Cuza, a fost un nou motiv de calomnii și dușmănie⁴⁶.

Motive de ordin politic, l-au silit pe Cuza, nu numai să-și amâne întoarcerea la Ruginoasa, dar chiar să renunțe definitiv la întoarcerea la țară. Atunci abia a înțeles, cât de adevărate au fost presimțirile acelea din august 1865, când a plecat de la Ruginoasa și când totul parcă îi spunea că pleacă pentru totdeauna⁴⁷.

Este cunoscut faptul că prin dezamăgirile politice, răutățile dușmănoase, încă din vara lui 1865, indiferența unora din foștii camarazi, cât și oboseala firească, provocată de ritmul neobișnuit al prefacerilor inițiate la nivelul general al societății românești, epilogul domniei Cuza, greu încercate, dar rodnice, devine iminent la începutul anului 1866. În atmosfera epocii au existat numeroase motive personale, adversarii politici ai domnului nutrind de mai multă vreme planuri de răzbunare împotriva celui care-i ținuse departe de exercițiul puterii sau îi lovisе în interesele individuale, ori de grup, obiceiul de a unelti fiind mai vădit ca niciodată.

Alexandru Ioan Cuza, conștient de situația ireversibilă, regreta doar modul în care evoluaseră evenimentele⁴⁸. Cerea să fie scos din țară mânat nu de sentimentul urii față de aceasta sau de nerecunoștința semenilor, ci pentru că „știa bine că prezența sa ar strica o pace de care aveau nevoie instituțiile cele noi pentru a se consolida”⁴⁹. Prin urmare, chiar dacă nu și-ar fi dorit exilul, tot nu l-ar fi putut evita, cu atât mai mult cu cât complotiștii fuseseră informați asupra „preparării unei contramășcări militare, avându-l în cap pe colonelul Solomon”⁵⁰.

Subminarea autorității de care se bucura domnitorul de către Cezar Librecht, înalt funcționar și om de încredere a lui Cuza și Maria Obrenovici, care s-a infiltrat în viața intimă, au adus prejudicii grave prestigiului său. De aceste slăbiciuni au profitat, cu folos adversarii domnitorului, care prin complotul de la 11 februarie, au forțat abdicarea sa. Abdicarea silită a lui Cuza, motiva graba conspiratorilor prin teama justificată că, printr-o retragere voluntară, domnitorul și-ar fi putut asigura o popularitate sporită în rândul concetățenilor lui, cu efecte neașteptate și nedorite din perspectiva propriilor scenarii. Mai presus de orice a fost atitudinea demnă, sinceră și responsabilă, patriotică, a domnitorului Cuza, manifestată inegalabil și incomparabil,

⁴⁶*Ibidem*, pp. 76-78.

⁴⁷*Ibidem*, pp. 79-80.

⁴⁸Vespasian I. Pella, *Convorbiri cu Elena Doamna*, în „Opinia”, Iași, an VI, nr. 637, 25 ianuarie 1909.

⁴⁹Nicolae Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1967, pp. 243.

⁵⁰„Convorbiri literare”, an XLIX, nr. 10 (octombrie), 1915, pp. 998.

din momentul abdicării silite și până în ultimele sale clipe de viață. „Nu voi regreta nimic din ceea ce s-a petrecut- mărturisea ex- domnitorul captiv unui consul străin – dacă abdicarea mea va contribui la consolidarea destinului națiunii”⁵¹.

Din iunie 1867, până în 15 august 1867, Elena Cuza, cu principii Alexandru și Dimitrie, au însuflețit camerele castelului și aleile parcului de la Ruginoasa. În această perioadă, Ruginoasa a avut parte de o zi specială: noul domnitor, Principele Carol I de Hohenzollern, veni să viziteze pe fosta Princesă domnitoare, deși nu-i acceptase lui Cuza reîntoarcerea în țară, datorită intrigilor foștilor săi dușmani, crezând că ar putea da loc la tulburări. Era însoțit de Carol Davila⁵², Baligot de Beyne, (care se întreba cum se va descurca prințesa cu domnul Davila, deoarece din relatările târzii – 1905 – ale lui Theodor Rosetti, făcute lui A.C.Cuza, nepot de văr primar al lui Cuza Vodă, reiese ca generalul Davila, se afla printre conspiratorii de la 11 februarie. Elena Cuza a aflat mai târziu acest fapt, motiv pentru care a refuzat să-l vadă la Heidelberg în 1873 – cf. *Magazin istoric*, nr. 2, februarie, 1995) La 12 iunie 1867, Alexandru Ioan Cuza, scrie o scrisoare lui Napoleon III, prin care l-a informat pe împărat, în legătură cu intenția sa de a se întoarce în țară, scrisoare care a fost trimisă împăratului, prin ambasadorul francez de la Viena, ducele de Grammont.

Probabil necesitățile materiale cât și incertitudinea revenirii pe pământul natal, îl determină, pe Cuza, să arendeze, cu anticipație, moșia sa de la Ruginoasa pentru o perioadă de șase ani (începând cu 23 aprilie 1869) cu prețul de 5 000 galbeni anual⁵³.

În scrisoarea principelui Carol din 18 februarie/2 martie 1870, către Cuza, acesta îi spunea că își va aduce aminte întotdeauna, cu plăcere, de primirea grațioasă, cu care l-a întâmpinat prințesa Elena, când a vizitat-o la Ruginoasa. Ea spunea atunci dându-i un frumos buchet de flori: „îmi pare tare rău că vă primesc singură”⁵⁴, iar Carol i-a răspuns: „Părerea de rău pe care o simt nu este mai mică, dar cred că în împrejurările de față, este mai bine ca principele să nu se întoarcă încă; totuși sper că nu suntem prea departe de ziua când voi avea plăcerea de a-l saluta în România...”⁵⁵.

În mai 1873, Cuza se afla la Heidelberg, în Germania, la *Hotelul Europa*. Starea sănătății sale nu era prea bună – răcise, se pare în timpul drumului, venind de la Florența, dar nu lăsa să se prevadă un sfârșit apropiat. După mărturia Doamnei Elena, se produse, însă brusc, o boală de inimă „ale cărei efecte surprinseseră pe medicii cei mai experimentați”⁵⁶. Toate îngrijirile au fost zadarnice, deoarece inima sa obosită, a

⁵¹ „Historia”, *op. cit.*, pp. 47-50.

⁵² Domnitorul Cuza i-a acordat multă încredere și i-a încredințat multe misiuni medicului și farmacistului român, de origine franceză, Carol Davila (1832-1884), care a adăpostit împreună cu soția sa Ana, pe Elena Doamna, cu copiii, la 11 februarie 1866, până la plecarea din țară (cf. Virginia Isac, *Principele Alexandru Ioan Cuza-scrisori din exil-1866-1873*, Editura Junimea, Iași, 2007, p. 9-10.)

⁵³ SJAN Iași, *Colecția Documente*, pachet 497/361.

⁵⁴ Virginia Isac, *op. cit.*, p. 86; 87.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 87.

⁵⁶ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 454.

încetat să mai bată. Credincios poporului, la sfârșitul vieții ar fi dorit să se reîntoarcă în țară în calitate de „simplu cetățean”, dar a fost refuzat, murind departe de cei care îl înălțaseră ca domn, cu gândul mereu la soarta lor, cu dorul de patrie pe buze.

După înmormântarea principelui Alexandru Cuza, principesa Elena a rămas pentru puțin timp la Ruginoasa, pentru a pune rânduială în starea de ordin material. Cum nu primise nici un amestec al guvernului român la înmormântarea fostului domnitor, sumele depășite prin cheltuiala făcută trebuiau să fie echilibrate sau puse la loc de unde le luase.

Există un proces verbal numărul 1425 din 31 mai 1873, a Tribunalului Suceava, prin care Elena Cuza cere, printr-o petiție, în urma testamentului lăsat de defunctul ei soț, să fie recunoscută legal, tutore al minorilor și să fie pusă în posesia averii rămase, pentru a se bucura de uzufructul ei, până la majoratul copiilor. La Muzeul „Unirii” din Iași se află înregistrat, o copie legalizată, care i s-a dat în mână principesei. Tot la acest muzeu, se află inventariate, două copii, din 22 decembrie 1873, prin care membrii consiliului de familie ai minorilor lui Cuza, sunt citați de Tribunalul Suceava, să se întrunească, la Ruginoasa, pentru a delibera cererea Elenei Cuza, de a fi autorizată să vândă imobilele inutile de la Viena, Florența, pentru a putea cumpăra obiecte producătoare de venit. Pe acest proces verbal, este menționat: „*Făcut la Ruginoasa*”, la fel cum este menționat.

În testamentul lui Alexandru Ioan Cuza, toată averea lui era lăsată fiilor, ca singuri moștenitori, Elenei Cuza, lăsându-i „usufructul unei a treea părți”⁵⁷.

În 1866, prințul Dimitrie, se hotărî să plece la Paris, făcându-și întâi testamentul în favoarea fratelui său, cu mențiunea să dea o rentă privată de 15 mii de franci „prea iubitei mele mame, principesa Elena”⁵⁸. Dimitrie Cuza, era atras la Paris și de o legătură sentimentală, despre care principesa considera că nu trebuie să se transforme într-un plan de căsătorie. Întors, în cele din urmă, la Ruginoasa, fără voia lui, continuă să se împotrivească sfaturilor medicale și povețelor mamei. El se va stinge din viață printr-un act de suicid iar fratele său, Alexandru departe de țară, la fel ca și tatăl său, se stinge din viață fiind răpus de aceeași boală nemiloasă a familiei.

Familia Moruzzi

Din anul 1890 și până în anul 1900, proprietatea Palatului și moșia Ruginoasa revin prințesei Maria Moruzzi (soția prințului Alexandru).

Elena Cuza se hotărăște să părăsească pentru totdeauna locul iubit, lăsând în urmă palatul mobilat, după gustul său, minunata grădină, mormintele dragi, liniștea mult dorită o viață întreagă, toate amintirile legate de un trai al său pe care numai ea îl cunoștea și îl iubea.

⁵⁷ I. G. Valentineanu, *op. cit.*, p. 134.

⁵⁸ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 207.

Plecă spre Iași, la d-rul Russ de la spitalul de copii *Caritatea*, unde se înscrie ca membră fondatoare, donând suma de 5.000 lei, solicitând să fie primită ca infirmieră, pentru a îngriji copiii mici, în amintirea fiilor ei. Cum moștenitorii testamentari ai tânărului răposat, principele Cuza, nu respectau drepturile ce i se cuveneau doamnei domnitorului Cuza și dreptul lui Dimitrie Cuza, Elena Cuza este nevoită să intenteze un proces, pe care îl câștigă, în urma căruia donează spitalului *Caritatea*, din Iași, suma de 3.000 lei⁵⁹.

Multe persoane ajunseseră pensionarii Elenei Cuza, din venitul de aproape 120.000 lei pe care îl avea anual, păstra o parte pentru ajutoare și pentru întreținerea sa, restul îi împărțea pentru copiii cu merite deosebite din Piatra Neamț. Pentru spitalul din oraș trimite suma de 10.000 lei pentru cumpărarea instrumentelor de sterilizare; donează, printre primii donatori, suma de 10.000 lei, pentru construirea unei băi populare în Piatra Neamț, la sugestia medicului său, P. Flor; spitalului *Caritatea*, din Iași, îi trimitea regulat suma de 25.000 lei și dorea să ajute pentru înființarea unei maternități, în Galați, care să poarte numele domnitorului Cuza⁶⁰.

Maria Cuza (Moruzzi) a devenit stăpana palatului. Peste câțiva ani, ea l-a cunoscut pe Ionel I. C. Brătianu, viitorul lider al liberalilor, pe atunci inginer stagiar de căi ferate.

Au avut o căsătorie scurtă, de conveniență. Din relația lor s-a născut istoricul Gheorghe Brătianu (1898). La 21 ianuarie/3 februarie 1898, la Ruginoasa, județul Baia, se naște Gheorghe I. Brătianu, nepot lui Ion C. Brătianu marcant revoluționar pașoptist, partizanul cuceririi Independenței, întemeitor al P.N.L. Petrece anii copilăriei, alături de mama sa, în castelul de la Ruginoasa și la Iași, în „Casa Pogor” (celebru lăcaș de cultură românească), proprietate a Mariei Moruzzi – Cuza. Se cunoaște cu savantul Nicolae Iorga, care îl va convinge pe Ionel Brătianu de marile însușiri intelectuale ale fiului său.

Prin această a doua căsătorie, chiar dacă scurtă și formală (o zi), necesară recunoașterii copilului, Maria Moruzzi pierde dreptul legal de moștenire de la Ruginoasa. Astfel, proprietatea de la Ruginoasa a fost cedată Spitalului *Caritatea* din Iași. Aceasta a fost clauza înscrisă în testamentul fostului ei soț, Alexandru Al. Cuza, care respecta astfel dorința tatălui său, fostul domnitor⁶¹. Retrasă la Piatra-Neamț, Elena Cuza se stinge din viață la 2 aprilie 1909.

În timpul Primului Război Mondial în palat a funcționat un spital militar (1916-1918). După încheierea păcii, odată cu exproprierea moșiei, Spitalul *Caritatea* nu mai avea resurse pentru a întreține cele 40 de paturi destinate copiilor. Astfel, din 1936 palatul a fost cedat temporar Regiei CFR, care a amenajat la Ruginoasa un spital TBC. Palatul, biserica au fost avariate în timpul bombardamentelor din 1944.

⁵⁹ Lucia Borș, *op. cit.*, pp. 215-220.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 225.

⁶¹ Maria Huminic Teclean, *Prima organizare muzeistică a palatului*, p. 8.

Distrugerile din timpul celui de Al Doilea Război Mondial (1944) a afectat grav ansamblul arhitectonic de la Ruginoasa. După două decenii de paragină Palatul a cunoscut o restaurare (1969-1979), fiind deschis publicului Muzeul Memorial „Alexandru Ioan Cuza” în anul 1982.

În urma unui proiect de reabilitare, printr-un program de restaurare, finanțat de Guvernul României, începând cu luna octombrie 2008, palatul s-a aflat, pentru o perioadă de aproximativ treizeci de luni, într-un proces de consolidare- restaurare, reamenajare până în 2013.

Noua amenajare muzeală va încanta ochiul vizitatorului și va aduce totodată elemente de nouate, prin înlocuirea *documentarului Cuza* cu un *memorial Cuza* la parter, iar etajul palatului este și el reamenajat conform documentele existente.

Ruginoasa vine să întrească patrimoniul muzeistic românesc cu o mărturie elocventă ce merită a fi pusă în valoare. Autenticitatea istorică a locului este principalul beneficiar, amenajarea interioară a palatului adaugă valențe noi cunoașterii epocii și vieții lui Alexandru Ioan Cuza. Ruginoasa trebuie să devină în conștiința generațiilor noastre și a celor viitoare sinonim cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Documentele privind interioarele monumentelor noastre de cultură sunt în general, rare sau de o fidelitate discutabilă. La Palatul de la Ruginoasa, împrejurări deosebite, ne-au lăsat mai mult zidurile ruinate, ale monumentului civil, păstrat în arhitectura noastră.

Un document deascopeșit ne oferă tocmai pentru acest moment posibilități neașteptate de reconstituire exactă a interiorului în condiții ideale, mergând până la cel mai mărunț detaliu. Dincolo de interesul istoric sau muzeistic, toți cei preocupați de cunoașterea cadrului material în care s-a mișcat o parte din societatea noastră în primii ani după Unire și în general în a doua jumătate a secolului trecut, gustul sau predilecțiile ei în domeniul artei decorative, pot găsi în documentul amintit, mai mult decât simple sugestii⁶².

Documentul este un deviz (în limba franceză) din 1863, privind executarea unei comenzi de mobilă pentru castelul Ruginoasa, deviz întocmit de firma *P. Mazaroz Ribailier, Sculpteur – Dessinateur. Ameublements artistiques*, din Paris, Boulevard des Filles du Calvaire 20 (Fabrique et magasins, 4 et 6, Rue Ternaux – Popincourt). Devizul este intitulat *Commande de son Altesse, la Princesse alexandre Couza, Pour etre expedice a sa Residence de Roujinossa pres Tzutzora sur le Pruth, par Galatz*. Este format din 12 file mari, cuprinzând descrierea amănunțită a fiecărei piese din mobilierul comandat, însoțită de schițe pe calc și de eșantioane din stofă pentru draperiile unora dintre încăperi.

Din cuprinsul documentului, coroborat cu alte documente (corespondența dintre Baligot de Bezne, secretarul particular al lui Cuza, și Ioan Alecsandri, pastrată tot în Biblioteca Academiei Române), reiese că spre sfârșitul anului 1863 (devizul e

⁶² Virgil Cândea, *Un interior din vremea Unirii Principatelor*, în „Studii și cercetări de Istoria Artei”, nr. 1, 1963, p. 222.

datat 19 noiembrie al aceluiași an), Elena Cuza, soția domnitorului, a comandat firmei sus amintite din Paris o importantă garnitură din mobilă de lemn de stejar și nuc.

Conform aceluiași deviz, era cuprinsă și descrierea mobilei din anticameră, toalete, iar într-un extras în valoare de 9.562, 65 franci, se adaugă alte câteva piese mai simple, din fier, model englezesc (pat, scaune pliante, fotolii, precum și materialul pentru draperiile camerelor respective, posibil și camera de culcare a domnului. Adaosuri în creion pe ultima filă a devizului, menționează dimensiunile a două biblioteci ale Elenei Cuza.

Textul devizului furnizează amănunte complete asupra mobilierului comandat la Paris. Posibil ca documentul să fi fost instalat în palat în iarna 1864 – 1865, când Elena Cuza, izolată de curte, datorită cunoscutelor adversități ce le-a avut de întâmpinat în această perioadă, eliberată momentan de grijile protocolului, se consacră lucrărilor de renovare și amenajare a reședinței, care a fost inaugurată în primăvara următoare, cu prilejul scurtei vacanțe pe care domnitorul o petrecu acolo împreună cu: Zizin Cantacuzino, colonelul Pisoschi, Baligot de Beyne⁶³.

Circuitul expozițional este alcătuit pe două nivele. Astfel, la parter, se pot vizita câteva *camere de oaspeți, sufrageria și cămara bufet*. În *sufragerie* poate fi admirat mobilierul original, comandă făcută de Doamna Elena la Paris în 1863.

La etaj sunt reconstituite *biblioteca familiei*, pe rafturile căreia se regăsesc cărți aduse de la Paris.

Ca un element de noutate în bibliotecă vizitatorul va fi întâmpinat de *proiecția holografică* a domnitorului A.I. Cuza, care rostește discursuri reprezentative ținute de-a lungul domniei sale, *cabinetul de lucru* în care Domnitorul obișnuia să se retragă atunci când venea la Ruginoasa, *dormitorul Domnitorului A.I. Cuza*, spațiul său de odihnă în care a deplâns moartea mamei sale, Sultana Cozadini (fiind înmormântată în biserica Domnească), *marele salon* destinat „sociabilităților” amenajat conform uzanțelor epocii, *salonul Doamnei și Dormitorul Doamnei Elena Cuza*, camere ce ofereau Doamnei Elena Cuza liniștea și tihna mult dorită, *camera copiilor Alexandru și Dimitrie și camera servitorilor*, destinată personalului auxiliar.

*

Din dorința de a transforma spațiul muzeal într-un spațiu accesibil tuturor categoriilor de public s-au introdus noi funcțiuni și elemente interactive- info-touch-ul, plasme multi-touch, proiectii video, aceste noi funcțiuni își propun să suplimenteze informația vizuală.

Urmând un amplu și minuțios proces de redefinire tematică a expoziției permanente și reamenajare a spațiului expozițional, Muzeul Memorial „Al. I. Cuza” de la Ruginoasa, revine în circuitul muzeal național, mai viu ca niciodată.

⁶³ Lucia Borș, *op. cit.*, p. 152.

ILUSTRAȚII

Fig.1. Palatul de la Ruginoasa în anul 1892

Fig. 2. Palatul de la Ruginoasa în anul 1951

Fig. 3. Prințul Alexandru Cuza

Fig. 4. Prințul Demetre Cuza

Fig. 5. Alexandru Ioan Cuza

Fig. 6. Elena Cuza

Fig. 7. Palatul de la Ruginoasa în anul 1990

Fig. 8. Palatul de la Ruginoasa, după procesul de restaurare în anul 2013